

властей, которые насильно переселяли еврейское население в городские поселения [1, с. 805]; во-вторых, со строительством железнодорожных дорог вблизи городских центров, которые привлекли внимание безземельного крестьянства и шляхты.

В городах Беларуси в этот период скопились колоссальные людские ресурсы, которые не всегда могли обеспечить свою жизнь и найти работу. Однако с развитием городов происходило расширение рынка рабочей силы. За 1897-1913 гг. количество горожан Беларуси возрастает на 50%, но стоит обратить внимание на несколько лет до и после революции 1905-1907 гг., так как именно в это время рост численности горожан Беларуси снижается. Это было вызвано эмиграцией населения за границу.

С 1863 по 1897 г. сельское население Беларуси выросло на 94,3%, а городское - на 86,7, то с 1897 по 1913 г. рост горожан составил 50,1%, а сельских жителей - 36,6%. Это свидетельствовало о нарастании урбанизационных процессов.

В данный период на территории Беларуси насчитывалось 45 городов. Несмотря на то, что в экономической жизни важная роль принадлежала средним и мелким городам, роль крупных (свыше 40 тыс. жителей) постоянно возрастала. Например, проследить численность горожан можно по крупнейшим городским центрам: количество горожан в Минске на 1863 г. составляло 30,1 тыс. человек, в 1897 г. - 90,9 тыс., в 1914 г. - 116,7 тыс. - это значит, что рост происходил в 3,9 раза. В Могилёве в 1863 г. - 48,2 тыс., в 1897 г. - 43,1 тыс., в 1914 г. - 54,2 тыс. - это значит в 1,1 раза. В Витебске в 1863 г. - 27,9 тыс., в 1897 г. - 65,9 тыс., в 1914 г. - 108,2 тыс. - это значит в 3,9 раза. В Гродно в 1863 г. - 26,2 тыс., в 1897 г. - 46,9 тыс., в 1914 г. - 59,2 тыс. - это значит в 2,3 раза [2, с. 89-91].

В 1914 году было 7 крупных городов: Витебск (103,6 тыс.), Минск (116,7 тыс.), Гомель (100,5 тыс.), Гродно (61,6 тыс.), Брест (57,3 тыс.), Могилев (54,2 тыс.) и Бобруйск (45,3 тыс.). К средним городам относилось 17, из них наиболее крупными были Пинск (39,0 тыс.) и Полоцк (30,3 тыс.). Остальные имели население менее 10 тыс. человек [5, с. 219-220].

В целом процесс урбанизации шёл из центра и запада Беларуси и переместился на юг и север, что позволило выровнять уровень урбанизации в других городах белорусских губерний.

С наибольшей степенью урбанизация в 1913 году охватила запад (Брест, Волковыск, Гродно, Кобрин, Лида, Новогрудок, Ошмяны, Пружаны, Слоним, Сморгонь), центр (Бобруйск, Борисов, Вилейка, Докшицы, Игумен, Минск, Несвиж, Радшковици, Слуцк) Беларуси. Удаленность от железнодорожных дорог на востоке привело здесь к замедлению темпов роста численности городского населения. В целом, несмотря на значительный рост населения городов Беларуси, его удельный вес за 1897-1913 гг. увеличился незначительно - с 10,1 до 11,0%. Его увеличению противодействовал высокий естественный прирост сельских жителей [5, с. 218-220].

Таким образом, во второй половине XIX - начале XX в. наблюдался значительный рост населения городов Беларуси. Пополнение численности горожан шло преимущественно за счёт принудительного переселения евреев и строительством железнодорожных дорог вблизи городских центров. Роль естественного прироста путём рождаемости оставалась второстепенной. Миграцию сельского населения тоже не стоит относить к росту численности горожан Беларуси, так как в основном сельское население составляли крестьяне, а они в этот период являлись временнообязанными перед помещиками. У них не было собственных средств для проживания в городе.

Литература

1. Недельная хроника восхода 1892. - №29. - С. 805.
2. Рашин, А.Г. Население России за 100 лет (1811-1913): стат. очерки / А.Г. Рашин. - М.: Государственное статистическое изд-во, 1956. - 351 с.
3. Статистический ежегодник Российской империи. Вып. 1.- Спб., 1866.
4. Статистический ежегодник России 1915. - Петроград: Типография Штаба Петроградского военного округа, 1915. - 508 с.
5. Шибeko, З.В. Города Беларуси (60-е годы XIX - начало XX веков) / З.В. Шибeko. - Мн., 1997. - 320 с.

Інстытут міравых пасрэдкаў на тэрыторыі Беларусі (1861-1864 гг.)

Ахрэмаў А.М., 1 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
наук. кір. - доктар гістарычных навук, прафесар А.П. Жытко, БДПУ

Для практычнай рэалізацыі рэформы 1861 г. была створана спецыяльная ўстанова на месцах - інстытут міравых пасрэдкаў. Характар пераўтварэнняў шмат у чым залежаў ад механізму правядзення рэформы. Справа ў тым, што ў тагачаснай Расіі шматлікія пачынанні закончаліся правалам і не дасягалі сваёй мэты. Адзін з аўтараў Рэдакцыйных камісій М. А. Мілюцін заяўляў: "Увесь сплех вялікай справы будзе залежаць ад таго, як яна будзе выконвацца. Любое выкананне можа сказаць і пераўтварыць у мёртвую літару лепшыя намеры заканадаўцы" [1, с. 346].

Пасрэднікі валодалі вялікім колам паўнамоцтваў як у адміністрацыйных, так і судова-натарыяльных справах. Асноўным іх абавязкам было рэгуляванне пазямельных адносін паміж

сялянамі і памешчыкамі: увядзенне, а ў некаторых выпадках і складанне ўстаўных грамад, разварстанне ўгоддзяў, павышэнне ці паніжэнне павіннасцей, увядзенне выкупных актаў, сплананне надоймак і г.д., а таксама зацвярджэнне на пасадах асоб сялянскага самакіравання.

Да судовых спраў адносіліся разбор спрэчак, непаразуменняў і скаргаў на памешчыка, асобных сялян і органы сялянскага саслоўнага самакіравання. Натарыяльныя справы ўключалі засведчанне розных актаў, якія заключаліся паміж памешчыкамі і часоваабавязанымі сялянамі.

Пасрэднікам было даручана выкананне некаторых судово-паліцэйскіх функцый: аб патравах, парубках лесу і г.д. З распаўсюджаннем на тэрыторыю Беларусі судовай рэформы 1864 г. судовыя функцыі з 1872 г. перадаваліся міравым суддзям.

На тэрыторыі Беларусі на пачатку сваёй дзейнасці абсалютную большасць пасрэднікаў складалі мясцовыя дваране рымска-каталіцкага веравызнання. З пачатку 1861 г. пачаліся хваляванні ў Царстве Польскім. Міравыя пасрэднікі беларускіх паведаў аказаліся ў апазіцыі да ўрадавай палітыкі.

Па ўказу ад 18 красавіка 1863 г. у сувязі з выходам у адстаўку 28 асоб Гродзенскай губерні, якія займалі пасады павятовых прадавадзіцелей дваранства, павятовых суддзёў і міравых пасрэднікаў, гэтыя пасады былі замешчаны чыноўнікамі па прызначэнні ўрада [2, с. 204].

Добраахвотная адстаўка міравых пасрэднікаў паскорыла пытанне аб поўнай іх замене ва ўсім краі ўрадавымі чыноўнікамі. Па прадстаўленні Заходняга камітэта на пасяджэнні 22 і 27 мая 1864 г. было прынята рашэнне, па якім усе службовыя месцы ў краі, а таксама і іх начальнікі, якія мелі непасрэднае дачыненне да народа, павінны былі быць заменены выключна асобамі рускага паходжання праваслаўнага веравызнання [2, с. 204]. У выніку, напрыклад, у беларускіх паведах Віленскай губерні ў 1869 г. усе міравыя пасрэднікі былі праваслаўнага веравызнання, а пасады займалі, пачынаючы з 1863 г. ці пазней. Пры гэтым 9 з 16 міравых пасрэднікаў былі ўзнагароджаны медалём “У гонар уціхамірэння польскага мяцязу 1863–64 гг.” [3, с. 159-183].

Апеляцыйнай інстанцыяй на рашэнні міравых пасрэднікаў сталі з'езды міравых пасрэднікаў, якія ствараліся ў адпаведнасці з “Палажэннем аб губернскіх і павятовых па сялянскіх справах установах” ад 19 лютага 1861 г. [4]. Міравыя з'езды збіраліся з міравых пасрэднікаў паведа і прадстаўніка ад урада. Старшынёй з'езда да 1863 г. з'яўляўся павятовы прадавадзіцель дваранства. Да ведамства міравых з'ездаў адносіліся разгляд і ліквідацыя цяжкасцей пры складванні і зацвярджэнні ўстаўных грамад, іх выпраўленне пасля паверчання вымярэння сялянскіх зямельных надзелаў, разгляд скаргаў на рашэнні міравых пасрэднікаў. Акрамя таго, ў кампетэнцыю міравых з'ездаў уваходзіў набор волнаанаёмных каморнікаў, калі не хапала казённых, усталяванне тэрміну плацяжы аброку для маёнткаў, дзе памешчык і сяляне не прыйшлі да добрачыннага пагаднення ды інш.

Справы ў міравым з'ездзе разглядаліся па прадстаўленнях міравых пасрэднікаў, патрабаваннях губернскай па сялянскіх справах установы і губернатара, просьбах і скаргах памешчыкаў, сялян і іншых асоб. Пасяджэнні праводзіліся адзін раз у месяц, а пры адсутнасці тэрміновых спраў – раз у 2 месяцы.

Па ініцыятыве Віленскага генерал-губернатара Э.Т. Баранова ўрад у 1867 г. вярнуўся да агульнарасійскай практыкі прызначэння прадавадзіцелей дваранства на пасады старшын з'ездаў міравых пасрэднікаў [2, с. 206]. Пры гэтым адначасова вырашалася праблема запушчэння вакансій павятовых прадавадзіцелей дваранства выхадцамі з рускіх губерняў. Да гэтага часу пасада прадавадзіцеля дваранства была ганаровай і бясплатнай, таму жадаючых ехаць у губерні Паўночна-Заходняга краю было мала. Сумяшчэнне ж пасады прадавадзіцеля і старшыні з'езда дазволіла аплочваць пасаду прадавадзіцеля дваранства. Першапачаткова жалаванне складала 2500 руб., а з 4 студзеня 1875 г. яно было павялічана на 500 руб [5].

У Віленска, Мінскай і Магілёўскай губернях на подставе рашэння Дзяржаўнага савета ад 4 красавіка 1878 г. пасады міравых пасрэднікаў і іх з'езды скасоўваліся [6], а ў Віленскай і Гродзенскай – толькі з 1 студзеня 1904 г. Замест іх уводзіўся інстытут зямскіх намеснікаў [7].

Літаратура

1. Освобождение крестьян в царствование императора Александра II. – СПб., - Т. 3. – ч. 1.
2. Жытко А.П. Дваранства Беларусі перыяду капіталізму/ А. П. Жытко. – Мінск: БДПУ, 2003.
3. Памятная книжка Виленской губернии на 1869 год. – Вильна: III ип. Губернского правления, 1869.
4. Полное собрание законов Российской империи (Далее – ПСЗРИ). – 2-е собр. – Т. 36. №36660.
5. ПСЗРИ. – 2-е собр. – Т. 50. Отд. 1. №54252.
6. ПСЗРИ. – 2-е собр. – Т. 53. №58352.
7. ПСЗРИ. – 3-е собр. – Т. 23. Отд. 1. № 23106.

О чем рассказал архивный документ

Ачаповская А.Д., 10 «А» класс, «СШ № 6 г. Минска»;
науч. рук. – учитель истории Л.А. Горбачевич, «СШ № 6 г. Минска»

Жизнью многих поколений доказано, что патриотизм начинается с малого: любви к родным местам, где человек родился, вырос, живет, где прошлое и настоящее окружает его во всем. Оно в